

(ג) לא יבא ממזר בקהל ה'.

באמת יש לנו לעיין מה ענינים של כל דיני אישות ונישואין בספר דברים, דהלא ביארתי בכמה מקומות [עיין לעיל בפרשת שופטים [י"ז פי"ח] ולהלן בפרשת וילך [ל"א פי"א] באריכות] דבאמת ספר דברים הוא ספר הנוגע למלך ולעניני ציבור, והיינו שמשה בעמדו בערבות מואב וראה שהוא לא יכנס לארץ ישראל, החליט לחזור ולשנות את המצוות הנוגעות אל הציבור והכלל, וכן כל עניני הנהגת המלחמה והמשפט, כדי שהמלך החדש ובני ישראל ידעו מה לעשות בהכנסם לארץ ישראל. אבל מדוע נכתבו דינים אלו של ממזר וגיטין ויבום וכדומה בספר זה, הלוא לכאורה מקומם הוא בספר ויקרא עם שאר הלכות עריות וכדומה?

אבל נראה מזה שענין הנישואין אצל בני ישראל אינו ענין פרטי הנוגע לשני הצדדים ומשפחתם בלבד, אלא הוא נוגע לקהל כולו, שעל ידי נישואיו נכנס הבחור לקהל ישראל ונהיה כחלק מהציבור, ולכן מי שאינו יכול לינשא נקרא בתורה ובלשון חז"ל בשם "פסולי קהל", והיינו שהוא נפסל מלהיות חלק מהקהל והוא צריך לישאר כמו שהיה - יחיד לעצמו. ולכן כל הדינים הקשורים עם זה, מי מותר ומתי מותר ואיך פרטי הדברים נעשים, כל זה חלק מתורת הציבור הוא, ושפיר שייכים דינים אלה בספר דברים. וזה הוא הטעם שאם חתן מתפלל בבית הכנסת אז כל הציבור שאצלו פטורין מלומר תחנון - ולא מצינו דין זה

2) מציין ק"ו פלמ"א

(כג, ד"ה) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים והיינו בני עמון ואשר שכר עליך אלו בני מואב את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך.

וצריך ביאור שהרי כל התרי"ג מצוות נאמרו לו למשה בסיני עם כללותיהן ופרטותיהן (עי' רש"י בהר כה, א) וגם לאו של "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" בסיני נאמר, וא"כ אמאי אמרה התורה הטעם "על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר וגו'" שמאורעות אלו היו לסוף מ' שנה במדבר.

רואים מזה שבאמת אין הטעם סיבה להמצוה אלא שכל המצוות חוקי ה' הם, וצוה הקב"ה לרחק את בני עמון ומואב אף אם לא היה המעשה שלא קדמו בלחם ובמים ולא שכרו את בלעם. ומה שאמר משה טעם זה היינו משום שהקב"ה מנהיג את העולם שמכח המצוה מתהפך הטבע, וכמו שמצינו בשילוח הקן שאסור לומר על קן צפור יגיעו רחמיק משום שעושה מזותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות המלך (מגילה כה.),

אבל עיי ברמב"ן (תצא כ"ו) שאף שאין הרחמים סיבת המצוה מ"מ המצוה מלמדנו מדת הרחמנות שעל ידי המצוה מתהווה בטבע האדם להיות רחמן, ועיי בספר החינוך מצוה תקמ"ה. וכמו כן מחמת הצווי לא יבוא עמוני ומואבי משום ששורשם רע מאד, על כן סיבב הקב"ה שיעשו מעשים אלו שמחמתם נבין האיסור שיבואו בקהל ה' עד עולם.

וכן מצינו בשאר מצוות, כגון פסח מצה ומרור שנצטוו ישראל על אכילתם עוד קודם מכת בכורות שאז פסח ה' על בני ישראל וקודם שלא הספיק בצקם להחמיץ, אלא על כרחך שהמצוה סיבה להטעם ואין הטעם סיבת המצוה. ומצינו שכבר קיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה (קידושין פב.) וקרבו פסח בכלל, וכן ביצחק שעשתה רבקה שני גדיי עזים (תולדות כז, ט) אחד לפסח ואחד למטעמים (רש"י שם מפרקי דרבי אליעזר פל"ב), אף שאז לא היה שייך טעם המצוה. ולכן כתיב (בא יב, כא) "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח" בה"י הידיעה, שכבר ידעו מקרבן זה אף שלא ידעו טעם קריאת שם זה. (ועיי ב"ת הלוי על התורה פרשת בא על פסוק והגדת לבנך.)

(כד, יח) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך משם על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה.

ואמרו "על כן" משמע שאין טעם צווי הזה משום רחמנות אלא שהחויב מיוסד על זכירת העבדות בארץ מצרים, וצריך ביאור.

הנה פסוק זה כתוב בתורה בארבעה מקומות: כאן אצל "לא תטה משפט גר יתום ולא תחבול בגד אלמנה", ולהלן (כד, כב) במתנות עניים "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך את הדבר הזה", ובפרשת ואתחנן (ה, טו) לענין שמירת שבת "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת", ובפרשת ראה (טו, טו) גבי הענקה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום", שכולם נתנה התורה טעם הקיום מחמת היות ישראל עבדים במצרים.

ביאור הדבר, שבזכרון שיעבוד מצרים אין הענין לזכור רק הענויים הגדולים והיסורים המרים ועבודת הפרך של "וימררו את חייהם" (שמות א, יד) אלא שגם בהיותנו תחת סבלות מצרים היו הרבה מישראל שקבלו את היסורים באהבה ולא אבדו הרגש של בטחון שהקב"ה לא יעזוב אותם, וגואלם חי, וגם אז הכירו בהשגחתו וחסדו ית', וכמו שאמרו חז"ל (סוטה יא:.) בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים וכו' וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח שנאמר (שה"ש ה, ה) "תחת התפוח עוררתין וגו'" והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן וכו' ונותן להם שני עלולין אחד של שמן ואחד של דבש וכו' וכיון שמכירים בהן מצרים באין להורגן ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע וכו', ונולדו ששה בכרס אחד (מדרש תנחומא הובא ברש"י שמות א, ז), וכהנה וכהנה כמה נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמנו בעת צרותינו במצרים. וגם זכו אז לשבות ביום השבת על פי בקשת משה ע"י שמות רבה (פרשה א, כד) ואז היו

משתעשעין במגילות המלאים דברי נחומים וחיזוק לומר שהקב"ה גואלם (שם פרשה ה, יח).

ולכן בשעה שתזכור השעבוד בארץ מצרים תזכור ג"כ שהיתה לך גם שם התחזקות שלא תעזוב בטחונך ותוכל לקבל היסורים באהבה, על כן מן הדין אנכי מצוך חיובים אלו שתחזק ידי העניים הבוטחים בהקב"ה ולא תטה משפט גר יתום ולא תחבול בגד אלמנה, ותסייעם על ידי קיום מתנות עניים כמו שהזמין לך הקב"ה פרנסתך במצרים. גם תשמור את יום השבת כדרך ששמרת במצרים וינחו עבדך ואמתך כמוך שיהיה להם איזה מנוחה כמו שהיה לך יום מנוחה והתחזקות בהיותך עבד במצרים. וגם תעניק לו כמו שהקב"ה העניק לך מביזת מצרים (שהיה שר הבטחון בה' עיי"ש בסוטה בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביות מצרים).

כללו של דבר שיראי האלקים שהיו במצרים קבלו עול הגלות באהבה והיתה להם מתיקות מאמונה ובטחון, וזה ענין "וזכרת". ולרמז ענין זה תקנו חכמים בליל פסח להטביל המרור בחרוסת שהיא זכר לטיט, ועשייתה אינה מפלפלים ובצלים ומלח וחומץ ושאר דברים מרים וחריפים המראים על מרירות וקושי השיעבוד בחומר ובלבנים אלא מתפוחים ופירות מתוקים, להורות על המתיקות של אמונה ובטחון שהיתה להם לישראל במצרים, ומטבילים את ה"וימררו את חייהם" במתק הקבלה באהבה. ואולי כשאמרו חז"ל (פסחים קטו:) טעם הטבילה בחרוסת משום קפא (ארס שבמרור) כווננו גם לזה.